

Szabady Balázs

Az etnonemzet demográfiai aspektusai

A különböző nemzetfogalmakból fakadó problémák

A nemzet fogalma a mai értelemben csak néhány száz éve használatos. Összefüggő területen lakó, azonos nyelvet beszélő, azonos kultúrájú, egymással szolidáris emberek összességét értjük rajta, akik egymással többnyire gazdasági kapcsolatban is állnak, közöttük gazdasági és társadalmi munkamegosztás áll fenn. Egyes – nyilvánvalóan politikai célzatú megközelítések szerint – az is kritérium, hogy közös államban élnek.¹

A nemzet jelentősége a XX. század második felében különböző okokból halványodni látszott. Az okok között szerepeltek a nemzetek közötti spontán integrációs folyamatok és a tudatos – a politikai és gazdasági eliték jelentős támogatását élvező – integrációs törekvések.

Éppen az integrációs folyamatok során felmerülő nehézségek vetették fel újra a nemzet problematikáját. Ugyanis az integráció szószólóinak rá kellett döbenniük arra, hogy a nemzet degradálása elősegítheti ugyan az integrációt, de a nemzetek létezésének olyan funkciói is vannak, amelyekről nem lehet könnyűszerrel eltekinteni.

Azonban miután a fentebb említett általános nemzetfogalmon belül különböző hangsúlyok létezhetnek, valójában különböző nemzetfogalmak vannak. Ezek közül hármat emelünk ki,² de természetesen többféle megfogalmazás is elképzelhető lenne.

¹ Ez azt jelentené, hogy minden határváltozás egyúttal megváltoztatja az egész nemzet kiterjedését is. Az ilyen „nemzetfogalom” gyakorlatilag egybeesik az „állampolgár” jól definiált fogalmával, ami eredetileg az „alattvaló” fogalmából származtatható. Az „állampolgár” mint létező és értelmes alkotmányjogi és nemzetközi jogi fogalom lényegében eleve feleslegessé teszi, hogy a nemzetfogalomba bekapcsoljuk az államot. Az ilyen nemzetdefiníció nyilvánvalóan idegen etnikumokat leigázó állami eliték érdekeit szolgálja.

² Haller M. (2000).

A *kultúr*emzet fogalmát a német romantika alkotta meg, és ez már régóta elegendő ahhoz, hogy becsmérő hangon említsék.³ A kultúr-emzetet egyesek csak nyelvi közösségként értelmezik, holott, mint a szó is mutatja, közös kultúráról van szó, melynek csak egy eleme a nyelv. Így lehet csodálkozni azon, hogy az azonos nyelvet beszélő szerbek, horvátok és bosnyákok miért vívtak olyan véres háborút egymással, de csak akkor, ha valaki *nem akarja* tudomásul venni, hogy a *vallás* és az ahhoz kötődő kulturális elemek szintén a kultúra részei, hiába próbálják egyesek kitarotán degradálni.

Az európai integráció apostolai számára hasonlóan riasztó fogalom az *etnonemzet*. Ez egy kissé emlékeztet a kultúr-emzetre, de itt a közös származáson, etnikai rokonságon alapul a közösség, ami természetesen többnyire közös nyelvet is jelent. A leggyakrabban említett példa a német alkotmány, amely kifejezetten előnyben részesíti a németeket, akkor is, ha évszázadok óta a határokon kívül élő „népi németek” (Volksdeutsch), akik egy része – nagyrészt az őket sújtó etnikai elnyomás miatt – nem is tud németül. Ez az etnonemzet-fogalom származhat részben a nemzetiszocialista korszakban uralkodó fajelméletből, de igazán hatékonyra nyilvánvalóan a II. világháború után a németeknek a győztesek által jóváhagyott üldözése tette. Ha valakit éppen német volta miatt üldöztek Kelet-Európában, ez már erkölcsi alapon is kikényszerítette az etnonemzet fogalmának érvényre juttatását. Az etnonemzet fogalma érvényesül több országban a határon kívüli nemzettestek tagjait támogató intézkedések formájában.⁴ Az etnonemzet fogalma jelenleg a legjelentősebb formában mégis Izraelben, a jelenlegi palesztinai zsidó államban érvényesül: egy több mint 2000 éve – különböző folyamatok és események következtében – szétszakadó „nemzettest” egyesítése folyik nap mint nap az egész világból beáramló, államilag támogatott bevándorlás révén.

Ugyanaz az „integrációs elit”, amely egyaránt viszolyog a kultúr-emzettől és az etnonemzettől – mint gyanús, „német” fogalmaktól –,

³ „A német romantika alkotta meg a 'kultúr'emzet' fogalmát, mely, mint ismeretes, nagyban túlbecsülte a nyelvi közösség szerepét, ezt tekintve a kulturális és népi közösség, a nemzeti egység legfontosabb alapkövének.” (Haller M., 2000. 104.)

⁴ Ide tartozik a liberális állammemzet hívei által dühöden támadott magyar „kedvezménytörvény” kívül a többi hasonló kelet-európai jogszabály, illetve gyakorlat.

ha már nemzetről kell beszélni, a „francia” *államnemzetet* részesíti előnyben. Miután az államnemzet az állampolgárok közösségét jelenti, tulajdonképpen fölösleges fogalom, hiszen az állampolgársághoz képest nem tartalmaz új információt. Az alattvalók közössége, az uralkodó iránti tiszteletből és szeretetből fakadó egymás iránti szolidaritás öröklődött a polgári államok „állampolgár” fogalmába. Az állampolgárok hűséggel tartoznak államuknak, amely szintén felelős értük, és ez szükségszerű szolidaritást hoz létre a polgárok között. Ennek a helyzetnek a kissé erőltetetten emocionális leképezése tükröződik az államnemzet fogalmában.

Miután az államnemzethez semmi sem kell, csak egy állam vagy egy államszerű képződmény, közös intézményekkel és közös jogszabályokkal, érthető, hogy az európai integráció hívei erre kívánnak támaszkodni, hiszen ehhez nem kellenek hosszan tartó, szerves folyamatok, csak egy pusztá deklarációval is létrehozható helyzet.

A realitások azonban ellenállást fejtenek ki a papírízű megoldásokkal szemben. Európa realitás volt már az „európai gondolat” megszületése előtt is, és most sokan kénytelenek rádöbbsenni, hogy ettől a realitástól nem lehet elszakadni.⁵ Egy nemzetállamban ugyanis, bármilyen nemzetfogalomra támaszkodunk, a polgárok között hatékony szolidaritásra van szükség. Egy lehetséges megközelítés szerint az integrációnak 4 szintje van, politikai, gazdasági, a szolidaritás területén megnyilvánuló és kulturális.⁶

A gazdasági integráció, ha nem is könnyen, de racionális döntésekkel lépésről lépésre megvalósítható, és többé-kevésbé végrehajtha-

⁵ „Egy bizonyos *helyhez és hazához való kötődés* Európában kétségkívül mindig is nagyon erős volt. Ennek kialakulásához hozzájárult, hogy évszázadokon át ugyanazok a népek települtek itt le, intenzív, regionálisan nagyon specifikus és tipikus mezőgazdasági művelést folytattak, valamint kulturális emlékművek egész sorával hálózták be Európát, a világon egyedülálló, differenciált „kulturális táj”-at teremtve meg így. Valószínűleg ezzel magyarázható, hogy az európaiak földrajzi mobilitása a városiasodás és a tömegközlekedés fejlődése ellenére sem fogja soha elérni azt a szintet, mely például az Egyesült Államokra oly jellemző. Az európaiaknak ez a lokális és regionális meggyökerezettség nem jelent ugyan elvi akadályt a kontinens politikai integrációjának folyamatában, mégis figyelembe kell venni, ha egy konkrét politikai alkotmány kidolgozásáról van szó.” (Haller M, 2000. 108.)

⁶ Münch, R. (2000).

tó úgy, hogy a gazdaság jelentősebb szereplőinek – legalábbis nagy részüknek – előnyös legyen.

A politikai integráció az államok között alkuk és kompromisszumok útján, lépésről lépésre, legalábbis bizonyos határok között, ugyancsak megvalósítható. A politikailag gyenge legitimációval rendelkező integrációs szervek, valamint a nemzetállamok hatalomvesztése, szuverenitásuk gyengülése mindazonáltal még rejteget nehézségeket.

Az integráció szolidaritással összefüggő problémái ezzel szemben már a jelen pillanatban is sokak számára megoldhatatlannak tűnnek. A gazdasági és politikai elitiek által összetákolt állammonstrum „alattvalói” ugyan mitől éreznének szolidaritást egymás iránt és a fejük fölött regnáló, tőlük független, érzéseikre, vágyaikra ügyet sem vető uniós kormánysszervek iránt? Ezzel szemben a némi mesterkélt sietséggel elparentált kultúrnemzeti és etnonemzeti szolidaritás látszik megerősödni éppen az integrációból fakadó sérelmek következtében. Ezek a sérelmek egyaránt fakadhatnak a gazdasági, a politikai és a kulturális integrációnak az egyes helyi társadalmakra nehezedő hátrányaitól. Így az „európai szolidaritás” az Európai Unió állampolgárainak, kvázi alattvalóinak a szintjén gyakorlatilag nem létezik.

A kulturális integráció hasonlóan problematikus. A kétezer éves európai múlt, a közös európai keresztény civilizáció természetesen eleve jelent bizonyos alapot a kulturális integrációhoz, hiszen van egy létező és a világ többi nagy kultúrájától markánsan különböző európai keresztény kultúra. Ennek deklarációjától sokan irtóznak – bármilyen nyilvánvaló lenne –, ezt mutatja, hogy az európai alkotmányba nem lehetett bevenni a keresztény civilizációra való utalást. Így viszont joggal vetődik fel az a kérdés, hogy egyáltalán mitől Európa Európa? A legsikeresebbnek tűnő ellenvetés, hogy akkor most a mohamedán albánok és bosnyákok nem európaiak? A keresztény civilizáció természetesen *nem* szűk értelemben vett *vallási kérdés*, ezért a mohamedán hódítók által többé-kevésbé erőszakkal áttérített kisebb népcsoportok nem jelentenek túl meggyőző ellenpéldát. Emellett az európai civilizációnak elengedhetetlen velejárója a sokszínűség.⁷ Ezért azt is mond-

⁷ Lásd az 5. lábjegyzetet.

hatjuk, hogy az európai civilizáció bizonyos határon túl *nem túri az integrációt*.

Az „európai államnemzet” legfőbb baja tehát, hogy hiányzik a szolidaritás és a kulturális integráció.

Egy másik, de hasonló megközelítésben is vizsgálhatók az „európai államnemzet” korlátai. Jiří Musil számára W. S. Landeckerre hivatkozva⁸ az integrációnak 4 aspektusa van.

1. *Kulturális integráció*, azaz a kulturális minták közötti konzisztencia.
2. *Normatív integráció*, azaz a kulturális minták és az egyének viselkedése közötti konzisztencia.
3. *Kommunikatív integráció*, azaz a társadalom különböző részei közötti kommunikációs kapcsolatok mértéke.
4. *Funkcionális integráció*, azaz az ilyen részek közötti kölcsönös függés mértéke.⁹

Az európai integrációs folyamatokat eddig a funkcionális integráció igénye határozta meg, tehát a piacgazdaság igényeit és a racionalitás követelményeit igyekeztek kielégíteni. Ezzel szemben Parsons¹⁰ és Gouldner¹¹ is arra a következtetésre jut, hogy a funkcionális integráció normatív integráció nélkül hatástalan. Ezzel csengenek össze Durkheim korábbi megállapításai a munkamegosztásról és a szolidaritásról.¹² A munkamegosztásból fakadó *organikus szolidaritás* fűzi össze a modern társadalmakat, de ennek előfeltétele a *mechanikai szolidaritás*, ami a családok, törzsek, népek, vallások tagjainak egymás iránt érzett szolidaritásából fakad. Ez ősbibb, archaikusabb, misztikusabb, mint az organikus szolidaritásból fakadó viszonyrendszer, de ily módon Durkheim szerint is nélkülözhetetlen. Visszatérve nemzetfogalmainkhoz, az államnemzet számára fogalmilag elfogadható lenne pusztán az organikus szolidaritás megléte, de mivel a mechanikai szolidaritás nélkül ez csak papíron létezhetne, az etnonemzettől, vagy

⁸ Landecker, W. S. (1951).

⁹ Musil, J. (2000).

¹⁰ Parsons, T. (1960).

¹¹ Gouldner, A. W. (1960).

¹² Durkheim, É. (1986).

akár a kultúrnemzettől nem lehet megszabadulni veszteségek nélkül, ezért ha az integrációt az etnonemzet vagy a kultúrnemzet rovására erőltetik, annak beláthatatlan következménye lehet.¹³

Az etnonemzet tehát minden viszolygás és lenézés ellenére létező és megkerülhetetlen fogalom, melytől csak súlyos veszteségekkel és kockázattal lehetne megszabadulni. A továbbiakban ezt a problémát a demográfia szemszögéből próbáljuk meg körüljárni.

Az etnonemzet megközelítése demográfiai modellszámításokkal

A nemzet szó az európai nyelvekben a születés, illetve a nemzés szóból származik, tehát a nemzet fogalma eredendően a közös származás és a rokonság fogalmához kötődik. Így az etnonemzet tulajdonképpen szószaporítást, a szó megkettőzését jelenti, ha a nemzet szó eredeti jelentését nézzük.

Az alábbiakban egy egyszerű demográfiai modellel próbáljuk megközelíteni, hogy egy ember őseinek, illetve egy ős leszármazottainak potenciális száma milyen következtetések levonását teszi lehetővé.

Abból az egyszerű tényből kiindulva, hogy mindenkinek két szülője van, és ezek normális esetben nem testvérek, egy ember őseinek számát nemzedékről nemzedékre kiszámíthatjuk. Az átlagos generáció-távolságot 25 évnek tekintve, az ember őseinek száma, ha nincs köztük rokonság, 25 éves periódusokban a 2 növekvő hatványaiként fejezhető ki. Ez azt jelenti, hogy az ember születésétől visszaszámolva 1000 évet $2^{41} = 2\,199\,023\,255\,552$ felmenő őse lett volna. Ha a világon jelenleg körülbelül 8 milliárd ember él, az iménti szám ennek kb. 275-szöröse. Ebből nyilvánvaló, hogy az ember ősei között – a nem is távoli múltban – hemzsegnek a vérrokonok. Az őseket tekintve ez azt jelenti, hogy az egyes ősgenerációk egy bizonyos foktól kezdve a későbbieknek már nem kétszeresei, és minél jobban távolodunk a jelen-től, két szomszédos generáció aránya annál jobban elmarad a 2-től.

Ez azt jelenti, hogy már őseink is vérrokonok voltak!

Az, hogy a 2^{14} messze meghaladja az emberiség lélekszámát, az első megközelítésben azt is sugallhatná, hogy őseink az egész emberi-

¹³ Ennek jelei máris a bevándorlásból fakadó „gyarapodás” által kiváltott jelenlegi feszültségek. Az „államnemzet” papíron gyarapodik, de ez nem mindenkit tesz egyformán boldoggá.

ségben nagyjából egyenletesen oszlanak el. De ez nyilván nincs így. Az emberek még ma, a XXI. században is elsősorban országhatárokon belül, nemzeti kereteken belül, súlyozottabban egyes szűkebb földrajzi körzetek határain belül házasodnak. Ebből az következik, hogy *az őseink sem általában voltak rokonok, hanem az adott nemzetben belül!*

Nézzük meg tehát nagyjából a magyar viszonyok között, hogy ez a gondolatmenet milyen következtetésekre vezet.¹⁴

Ha az ország lélekszámát 900-ban 500 ezernek tekintjük, 1900-ban pedig kb. 9 millió magyarral számolunk, eltekintünk a ki- és bevándorlástól, és a népesség reprodukcióját egyenletesnek tekintjük, akkor a lélekszám változása évről évre a

$$P_t = P_0 \cdot a^t$$

összefüggéssel fejezhető ki, ahol

P_t – népesség a t -ik évben;

P_0 – az induló népesség;

a – az éves konstans természetes szaporodási ráta,

t – az évek száma 900-tól számítva.¹⁵

A fenti adatok alapján a $9\,000\,000 = 500\,000 \cdot a^{1000}$ összefüggésből $a = 1,002895$.

Egy ősgeneráció létszáma, ha nincsenek köztük vérrokonok

$$2^{\frac{T-t}{l}+1}$$

ahol $T = 1000$, ami 1900-at jelent,

l – a generációtávolság, amit 25 évnek tekintünk.

¹⁴ Az itt következő számítások eredményei láthatók az 1. táblán és az 1. ábrán.

¹⁵ Ez egy stabil népesség modellje lenne. Természetesen tudjuk, hogy Magyarország népességét jelentős katasztrófák sújtották a történelem folyamán, amelyekből jelentős népességszám-csökkenés is származott, és ezeket a veszteségeket az esetek túlnyomó részében bevándorlás, és nem a népszaporodás pótolta.

$$A \quad P_0 \cdot a^t = 2^{\frac{T-t}{l}+1}$$

egyenletből kapható, hogy melyik naptári évben éri el az ősgeneráció létszáma az ország lélekszámát. Innen

$$t = 499,6258 \approx 500$$

ami azt jelenti, hogy 1400-ban az egész magyar népesség az *én őszám* lett volna, ha azóta nincs be- és kivándorlás, illetve rokonok közötti házasság. Ez már önmagában is azt sugallja, hogy az ország minden lakója *vérrokon*!

Ez természetesen egy roppant egyszerű megközelítés, hiszen az ősöknek testvéreik is voltak, és ha csak őket soroljuk még a további rokonok közé, az is jelentősen megemeli a múltbéli rokonok számát. Ha a 900. és az 1900. év közötti 1000 évben átlagosan 6 gyermekkel számolunk egy házaspár esetén, akkor minden ős esetén 5 testvérrel számolhatunk.¹⁶

Ily módon a felmenők és a testvérek száma

$$2^{\frac{T-t}{l}+1} + 5 \cdot 2^{\frac{T-t}{l}+1} .$$

$$A \quad P_0 \cdot a^t = 2^{\frac{T-t}{l}+1} + 5 \cdot 2^{\frac{T-t}{l}+1}$$

egyenletet t-re megoldva megkapjuk, hogy a felmenők és testvéreik együttes száma mikor éri el az ország lélekszámát, ha a későbbiekben a leszármazottaik között nincs házasság. Innen:

$$t = 558,1489 \approx 558 .$$

Tehát az ősök és testvéreik száma 1458-ban, Mátyás királlyá választásának évében érte el az ország lélekszámát.

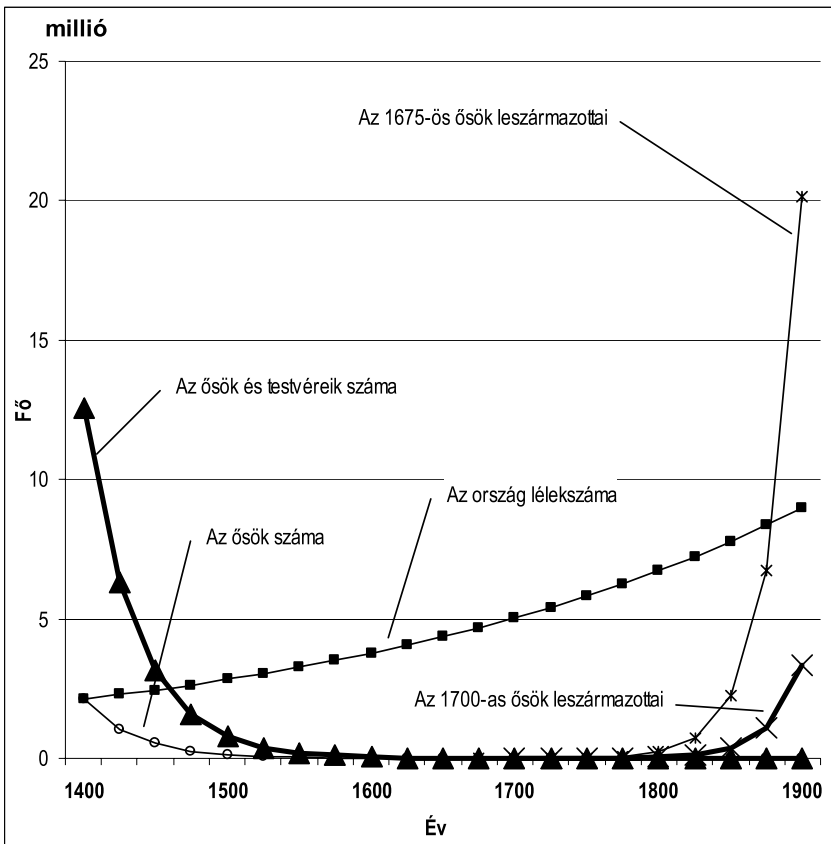
Ha figyelmünket nemcsak a felmenőkre és testvéreikre terjesztjük ki, hanem azok leszármazottaira is – hiszen ők is vérrokonaink –, akkor a kép tovább módosul.

¹⁶ 1900-ban a teljes termékenységi arányszám (TFR, Total Fertility Rate) 5,5 volt (Szabady B., 1977. 419.), a természetes termékenység pedig különböző kutatások alapján *átlagosan* 6,5-re tehető.

1. táblázat. 1. Ősök és leszármazottak

Nap-tári év	Az ősök sor-száma	Számított népesség	Az ősök száma	Az ősök és az ősök testvéreinek a száma	Az 1675-ös ősök leszármazottai	Az 1700-as ősök leszármazottai
900	41	500000	2,19902E+12	1,31941E+13		
925	40	537467	1,09951E+12	6,59707E+12		
950	39	577742	5,49756E+11	3,29853E+12		
975	38	621034	2,74878E+11	1,64927E+12		
1000	37	667571	1,37439E+11	8,24634E+11		
1025	36	717594	68719476736	4,12317E+11		
1050	35	771367	34359738368	2,06158E+11		
1075	34	829168	17179869184	1,03079E+11		
1100	33	891301	8589934592	51539607552		
1125	32	958090	4294967296	25769803776		
1150	31	1029884	2147483648	12884901888		
1175	30	1107057	1073741824	6442450944		
1200	29	1190013	536870912	3221225472		
1225	28	1279186	268435456	1610612736		
1250	27	1375040	134217728	805306368		
1275	26	1478077	67108864	402653184		
1300	25	1588836	33554432	201326592		
1325	24	1707894	16777216	100663296		
1350	23	1835873	8388608	50331648		
1375	22	1973442	4194304	25165824		
1400	21	2121320	2097152	12582912		
1425	20	2280279	1048576	6291456		
1450	19	2451150	524288	3145728		
1475	18	2634825	262144	1572864		
1500	17	2832263	131072	786432		
1525	16	3044495	65536	393216		
1550	15	3272632	32768	196608		
1575	14	3517863	16384	98304		
1600	13	3781471	8192	49152		
1625	12	4064832	4096	24576		
1650	11	4369426	2048	12288		
1675	10	4696845	1024	6144	1024	
1700	9	5048798	512	3072	3072	512
1725	8	5427125	256	1536	9216	1536
1750	7	5833801	128	768	27648	4608
1775	6	6270952	64	384	82944	13824
1800	5	6740859	32	192	248832	41472
1825	4	7245979	16	96	746496	124416
1850	3	7788949	8	48	2239488	373248
1875	2	8372607	4	24	6718464	1119744
1900	1	9000000	2	12	20155392	3359232

Továbbra is 6 fős gyermekszámmal számolva házaspáronként, személyenként 3 gyermeket vehetünk figyelembe. A 25 éves átlagos generációtávolsággal ez azt jelenti, hogy egy adott ősgenerációnak a leszármazottai 25 évenként megháromszorozódnak, tehát az 1. táblában szereplő ősgenerációk mindegyikéhez kipróbálható, hogy leszármazottaik száma mikor éri el az országos népesség létszámát. Az 1900-hoz legközelebbi két metszéspontot az 1675-ös és az 1700-as ősgeneráció adja, ezért ezek leszármazottainak számát ismertetjük az 1. táblán, illetve az 1. ábrán.

1. ábra. Ősök és leszármazottak

Mindazonáltal a metszéspontok analitikus kiszámítása itt is elvégezhető. Ugyanis az 1675-ös, illetve az 1700-as ősgenerációk létszáma

$$2^{\frac{T-775}{l}+1}, \text{ illetve } 2^{\frac{T-800}{l}+1}.$$

Leszármazottaik számát évről évre az alábbi kifejezések adják:

$$2^{\frac{T-775}{l}+1} \cdot 3^{\frac{t-775}{l}}, \text{ illetve } 2^{\frac{T-800}{l}+1} \cdot 3^{\frac{t-800}{l}}.$$

A metszéspontok az alábbi egyenletekből kaphatók meg:

$$P_0 \cdot a^l = 2^{\frac{T-775}{l}+1} \cdot 3^{\frac{t-775}{l}}, \text{ illetve } P_0 + a^l = 2^{\frac{T-800}{l}+1} \cdot 3^{\frac{t-800}{l}}.$$

A fentiekben is alkalmazott $P_0 = 500000$, $T = 1000$ és $l = 25$ behelyettesítésekkel az egyenlet megoldása az 1965-ös ősgeneráció esetén $t = 980,3614$, az 1970-es ősgeneráció esetén pedig $t = 1024,0052$.

Ezek a megoldások évszámban 1880-as, illetve 1924-es értéket jelentenek.

Ebből az következik, hogy ha eltekintünk a ki- és bevándorlástól, a népességen belül az endogámiát egyenletesnek tételezzük fel, és többi korábbi feltételezésünket is fenntartjuk (6 gyermek, 25 éves generációtávolság), akkor az ország jelenlegi lakói egymással rokoni kapcsolatban vannak, és a rokonság ténye egy legfeljebb 1675 és 1700 között élt közös ős személyére vezethető vissza.

Ez pedig maga az etnonemzet.

Következtetések

Etnonemzet tehát van. Nem azért, mert valamilyen elvont szempontból kívánatos vagy indokolt, nem azért, mert valakik – ördögi ravaszsággal – létre akarják hozni, nem azért, mert valakik egy idejétmúlt, archaikus, gyanús képződményt – valamilyen sötét célok érdekében – életben akarnak tartani.

Az etnonemzet tipikusan olyan képződmény, amelyen belül szükségképpen érvényesül a durkheimi értelemben vett mechanikai szoli-

darítás. A mechanikai szolidaritás, bár logikailag is, időrendben is előbb létezik, mint az organikus, nem válik „elavulttá” Durkheim szerint sem, csak jelentősége csökken.¹⁷ De vajon meddig?

Az organikus szolidaritás a munkamegosztásból fakad, melynek során – elsősorban valamilyen szempontból egyenrangú, egyenlő jelentőségű – individuumok kerülnek egymással kapcsolatba, és ők cserélik el tevékenységeiket vagy azok termékét, mindannyiuk előnyére. Ha a társadalomban vagy a világban a korábban kifejlődött egyenjóság, egyenlőség helyébe új egyenlőtenség lép, elképzelhető, hogy az organikus szolidaritás rovására ismét jelentőséget nyer a mechanikai szolidaritás. Vajon ma, az egyetlen szuperhatalom, az ellenőrizhetetlen multinacionális vállalatok, a túlnyomó, egyoldalú gazdasági és katonai erőfölény korában nem egy ilyen állapot felé közeledünk? A kissé megtévesztően „terrorizmusnak” nevezett jelenség, ami gyakorlatilag a gyengék és esélytelenek *eszköze, módszere* – különösen az öngyilkos terror –, egyrészt a világban tapasztalható szélsőséges erő-különbségek következménye, másrészt, a célokat tekintve, tipikusan olyan típusú szolidaritás terméke, ami nemzeti, etnikai, vallási, kulturális összetartozásból fakad, tehát éppen a durkheimi mechanikai szolidaritás ismét megnövekvő jelentőségét mutatja!

Ezen megállapításokból sokféle érdekes következtetés vonható le.

Az etnonemzetben belüli szolidaritás tényleges rokoni kapcsolatokból, családi összetartozásból fakad. Abból, hogy az emberek közötti összetartozás érzésének a vérségi összetartozás megkerülhetetlen eleme. A vérségi összetartozás érzését károsnak vagy elavultnak ítélni annyit jelent, mintha egy szülőtől elvárnák, hogy az óvodából ne mindenáron a saját gyerekeit akarja hazavinni, hanem „előítélet-mentesen” vigye haza azt, akit elsőnek meglát. Végül is gyerek gyerek.¹⁸

Hasonlóan érdekes az „államnemzet” és a „szabad identitás-választás” kérdése. Lehet-e valaki az ő saját szabad identitás-választása révén a rokonom? Dönthet-e úgy, hogy a gyerekem vagy az anyám lesz? Ha egy ilyen vagy másfajta döntést valaki – nélkülem! – szabadon

¹⁷ Durkheim, É. (1986).

¹⁸ A probléma összevethető Montesquieu-nek azzal a sokat emlegetett és visszaélésekre alkalmas mondatával, hogy elsősorban ember vagyok, és csak másodsorban francia.

meghoz, az engem vajon milyen szolidaritásra készítenek, avagy köteleznek? Kötelezhetnek-e egyáltalán valamire? És én szabadon dönthetek-e arról, hogy kívánom-e ők rokonomnak *tekinteni*, ha egyszer *nem az*?

Ezek viszonylag egyszerű, könnyű tovább gondolásra alkalmas kérdések.

De az is kérdés, vajon szükségszerű-e, hogy a szociológia bizonyos hatalmak vagy bizonyos törekvések *szolgálóleánya* legyen, vagy meg kéne őriznie a tényekkel szembeni alázatot?

IRODALOM

- Durkheim, É. (1986): A társadalmi munkamegosztásról. MTA Szoc. Kut. Int. Kiadó, Bp.
- Gouldner, A. W. (1960): The Norm of Reciprocity: A Preliminary Statement. *American Sociological Review*, 25. 161–178.
- Haller M. (2000): Útban egy „európai nemzet” felé? In: Lengyel Gy.–Nagy Beáta (szerk.): Az európai integráció társadalmi feltételei és hatásai. Aula, Bp. 99–125.
- Münch, R. (2000): Nemzetállam, regionalizmus és világtársadalom: az európai integrációs folyamat. In: Lengyel Gy.–Nagy Beáta (szerk.): Az európai integráció társadalmi feltételei és hatásai. Aula, Bp. 71–97.
- Landecker, W. S. (1951): Types of Integration and Their Measurement. *American Journal of Sociology*, 56. 332–340.
- Musil, J. (2000): Európa az integráció és a széthullás között. In: Lengyel Gy.–Nagy Beáta (szerk.): Az európai integráció társadalmi feltételei és hatásai. Aula, Bp. 227–248.
- Parsons, T. (1960): Durkheim's Contribution to the Theory of Integration of Social Systems. In: Emile Durkheim, 1858–1917: A Collection of Essays with Translations and a Bibliography. Columbus, Ohio State University Press.
- Szabady B. (1977): A termékenység területi különbségeinek és változásainak okai. *Demográfia*, 20.4. 413–467.